

A MAGYARORSZAGI NÉMETSÉG ÜGYE

A MAGYAR SZEMLE legutóbbi számában König Antal ismertette azokat az ellentéteket, amelyek a hazai németséget az utolsó időben két táborra szakították. Ezeket az ellentéteket különösképpen külföldön nagyobb figyelemmel kísérik, mint nálunk. A Magyarországon kívül élő németség nemcsak a Német Birodalomban, hanem a velünk szomszédos középeurópai államokban is szenvedélyes módon foglal állást ebben a konfliktusban, amelyről Magyarországon a napisajtó alig, az alsóbb hatóságok pedig többnyire egyáltalában nem vesznek tudomást. Ezeknek a köröknek szemében Magyarországon ma is csak egy német mozgalom létezik, amelynek minden megjelenési alakja az ő szemükben egyaránt ellenszenves és elfojtandó, úgyhogy nem is tartják érdemesnek különbséget tenni közöttük. Ezért mindazok, akik velem együtt évek óta nehéz küzdelmet folytatnak azért, hogy a magyarországi németséget ne lehessen olyan jelszókkal telíteni, amelyek azt szükségszerűen előbb-utóbb összeütközésbe fogják vinni a magyarsággal, hálásak a Magyar Szemlének azért, hogy a magyar társadalom figyelmét rátereli arra a két egymástól különböző és egymással éles ellentétben álló áramlatra, amely a magyarországi németségen belül hosszabb idő óta — sokszor kíméletlen eszközökkel is — folyik. Annál szükségesebbnek tartom, hogy a magyar nyilvánosság e téren megismerje a való helyzetet, mert számtalan jel van arra, hogy széles körök a fennálló konfliktusnak nemcsak horderejével, de még csak lényegével sincsenek tisztában. Ha ez nem így volna, akkor nem tudnám elképzelni, hogy egy igen derék fiatalemberekből álló társaság e kérdésekkel foglalkozva, azok mellett nyilvánított volna rokonszenvet, akik Magyarországon belül nyilván idegen érdekeket szolgálnak, szemben azokkal, akik megengedhetetlennek tartják, hogy a magyar politikában más, mint magyar érdek érvényesülhessen. Nem fordulhatna elő, amiről számtalan esetben meg kellett győződnöm, hogy vannak hatóságok, amelyek akkor vélnek kötelességet teljesíteni, ha az imént említett két áramlattal egyformán bánnak, sőt hogy egy helyen egyenesen akadjon közigazgatási tisztviselő, aki nagyobb mozgási szabadságot ad azoknak a törekvéseknek, amelyek külföldi forrásból táplálkoznak, mint azoknak, amelyek az ilyen külföldi befolyások érvényesülése ellen küzdenek. Számos okból igyekeztem kerülni ezeknek a több tekintetben kényes kérdéseknek a nyilvánosság előtt való feszegetését, tartván attól, hogy ez kimélyíthetné a létező

ellentéteket, amelyeket én ma sem tartok áthidalhatatlanoknak és amelyeknek kiegyenlítését, ha ez elfogadható alapon lehetséges, ma is a legnagyobb mértékben kívánatosnak tartom, de azért is, mert ezek a kérdések a Magyarország és Németország közötti viszonyt érintik, aminek zavartalan voltára pedig a magam részéről is nagy súlyt fektetek. De látván azokat a tüneteket, amelyek azt mutatják, hogy sem a magyar társadalom, sem a magyar alsóbb hatóságok ennek a konfliktusnak lényegével nincsenek tisztában és érezvén azt, hogy ezt a helyzetet csak a nyilvánosság állásfoglalása tudná megváltoztatni azzal, hogy a létező aggályos tünetekre erőteljesen reagál, kénytelen vagyok a magyar közvéleményhez fordulni és mintegy a nyilvánosságba menekülni egyfelől azok ellen a támadások ellen, amelyek a külföld részéről engem és velem együtt küzdő barátaimat érik és másfelől ama meg nem értés ellen, amely ezen a téren a magyar társadalomban mutatkozik.

Tudom, hogy abban a szerepben, amely ezekben az ellentétekben nekem jutott osztályrészül, aki ezidőszereint a Magyarországi Német Népművelődési Egyesület elnöki tisztét viselem, elkerülhetetlenül mindig támadásoknak leszek kitéve ama német körök részéről, amelyek — szerintem német szempontból is indokolatlanul — a hazai németiségnek úgynevezett „volksdeutsch“ csoportja mellé álltak. Ha ezek a támadások az ellen irányulnak, amit a magam meggyőződéseként mindig nyíltan vallók és hirdetek, akkor nem törődöm velük, mert hiszen tudom, hogy politikai kérdések tárgyalásánál mindig vannak különvélemények, esetleg olyanok is, amelyek durvább alakban jelentkeznek, mint amely művelt emberek között szokásos. De jogom volna elvárni, hogy a támadások az ellen irányuljanak, amit valóban mondok, írok és hirdetek, nem pedig olyan dolgok ellen, amelyekkel egyáltalában nem vállalom közösséget és amelyekkel engem mégis azonosítani szoktak. A külföldi német lapok támadásai gyakran voltaképpen nem is ellenem irányulnak, hanem egy madárijesztő ellen, amelyet ezek a lapok alkottak meg maguknak és amelyről el akarják hitetni, hogy az én vagyok, mert azt nagyon sok olyan ronggyal együtt, amelyet sohasem viseltem, egy-egy tőlem származó foszlánnyal is feldíszítették. Legújabbán azzal vádolnak — különösen Gündisch Guido úr —, hogy én szertelen becsvágyam kielégítése érdekében tolokodtam be a Magyarországi Német Népművelődési Egyletbe (MNNE) és akartam ezzel magamhoz ragadni a magyarországi németiség vezérének szerepét. Ilyen körülmények között szükségesnek tartom elmondani, hogy miképpen kerültem a MNNE élére és milyen elveket igyekeztem ennek az egyletnek a körében érvényesíteni, ami azután némi világot fog vetni a magyarországi németészen belül ma fennálló ellentétek lényegére is.

1924 nyarán történt, hogy Bethlen István gróf akkori miniszterelnök felkért arra, hogy vállaljam el az elnökséget egy magyarországi német népművelődési egyletben, amely akkoriban Bleyer Jakab kezdeményezésére alakulóban volt. Ugyanebben az időben külön felkeresett Bleyer Jakab is — akivel néhány évvel előbb ismerkedtem meg a Nyugatmagyarország megtartásáért folytatott különböző akciókkal kapcsolatban — és a maga részéről is arra kért, hogy a miniszterelnök

hozzám intézett kívánságát teljesítsem. Eleinte haboztam, hogy vállalam-e ezt a feladatot, mert a német kisebbségi mozgalmaktól akkorigban távol álltam és kevés kedvem volt azokba belesodróni. Végül azonban engedtem Bethlen István gróf kérésének. Bizonyára nem ambícióból, mert tisztában voltam vele, hogy darázs-fészekbe kerülök és hogy a német kisebbség törekvéseivel való kapcsolat az embert Magyarországon nem teszi népszerűvé és inkább elzárja előtte az utakat a politikai érvényesülés felé, semhogy ilyeneket megnyitna előtte. De vállaltam a nekem szánt szerepet, mert úgy éreztem, hogy ezzel hozzá tudok járulni annak a célnak eléréséhez, amely Bethlen István gróf szeme előtt lebegett, hogy a németiség Magyarországon is lehetőséget nyerjen arra, hogy német műveltségét, szokásait, nyelvét megtarthassa és ápolhassa, anélkül hogy ezzel — ha csak akaratlanul is — ellentétbe kerülne a magyarországi németiség hagyományos hazaszeretetével.

1924 nyarától egészen Bethlen István grófnak 1932 augusztusában bekövetkezett lemondásáig Bleyerrel teljes egyetértésben vezettem a MNNE-t. A magyarországi németiség kétségkívül Bleyerben látta a maga hivatott vezérét és én sohasem igyekeztem tőle ezt a szerepet elvitatni. Feladatomat abban láttam, hogy olyankor, amikor annak szükségessége felmerült, igyekezzem összhangban tartani az egyesület működését azokkal a szerintem teljes egészükben helyes intenciókkal, amelyeket a Bethlen-kormány követett a magyarországi német kisebbségre vonatkozó kérdések kezelésében. Tevékenységem abban merült ki, hogy egyszer a kormányt, másszor Bleyert kellett igyekezni rábírnival valamire, ami a kormány és az egyesület együttműködésének biztosítására szükséges volt. Hogy Bleyer törekvései a magyarországi németiség élén magyar szempontból kifogástalanok és céljai feltétlenül hazafiasak voltak, ahhoz szerintem nem férhet kétség. Bleyer állásfoglalására jellemző volt, amit nekem 2—3 évvel halála előtt egy berlini útjáról visszajövet mondott: „Súlyt fektettem arra — így szökött nyilatkozata —, hogy Berlinben ne hagyjak fenn semmiféle kétséget álláspontom tekintetében. Ezért megmondtam, hogy mi magyarországi németek jó németek akarunk maradni, de elsősorban jó magyar állampolgárok vagyunk. És ha — amit Isten ne adjon és ami remélhetőleg sohasem fog bekövetkezni, Magyarország és a Német Birodalom valaha összeütközésbe kerülne, akkor egy pillanatig sem fogok habozni, hogy Magyarország mellé álljak, ha szükséges, még Németország ellen is és meg vagyok győződve róla, hogy az egész magyarországi németiség ezt fogja tenni.“ Bleyernek ezt az állásfoglalását összes munkatársai jól ismerik, mert egészen hasonlóan mások előtt is így nyilatkozott és ismerik azok is, akik most, ha Bleyernek ez a nyilatkozata szóba kerül, előszeretettel beszélnek Bleyer „állítólagos“ álláspontjáról.

Amikor Bethlen István grófot a magyar miniszterelnöki székben Károlyi Gyula gróf váltotta fel, akit jóformán nem ismertem, a magam részéről nem láttam értelmét annak, hogy az egyesület élén megmaradjak. Az új miniszterelnök és az egyesület közötti közvetítésre az adott új helyzetben nem láttam magam előtt nagy teret és az volt a nézetem, hogy az egyesület elnöki tisztsége azt illeti meg, akit a hazai németiség a maga vezérének tart, tudniillik Bleyer Jakabot. Ezért

1932-ben bejelentettem, hogy le akarok mondani az egyesület elnökségéről. Csak Bleyer kifejezett kérésére tartottam lemondásomat függőben a következő közgyűlésig. 1933-ban nem volt közgyűlés, ennek az esztendőnek novemberében pedig Bleyer váratlanul meghalt. Bleyer temetése napján a külföldi német kisebbségi szervezetek képviselőiben egymás után két úr járt nálam és felkért arra, hogy Bleyer halála után most már feltétlenül tartsam meg az egyesület vezetését. Azt válaszoltam, hogy ezt alig fogom megtehetni, de kész vagyok arra, hogy befejezésre juttassam azokat a tárgyalásokat, amelyeket Bleyer indított meg az akkori kormánynál a németlakta községekben való népiskolai oktatás újjászervezése és néhány más, a németiség kulturális életét illető kívánság teljesítése érdekében. Ezek a tárgyalások, amelyeknek vezetését most már magam vettem át, hónapokig elhúzódtak és végül is bizonyos megállapodásokra vezettek, amelyek Gömbös Gyula akkori miniszterelnöknek egy 1934 május 2-án hozzám intézett levelében vannak lefektetve. Párhuzamosan ezekkel a tárgyalásokkal a kormány ismételten felkért arra, hogy vállaljam el továbbra is a MNNE vezetését, sőt az egyik tanácskozásnál, amelyen Gömbös Gyula miniszterelnök vezetése alatt Kánya Kálmán külügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter és Darányi Kálmán akkori miniszterelnökségi államtitkár vettek részt és amelybe engem is bevontak, az egyik jelen volt miniszter kijelentette, hogy amennyiben én nem vállalom a MNNE elnökségét, a kormány kénytelen volna újból revízió alá venni azt, amit a német kisebbség óhajaiból teljesíthetőnek tart. Bár ez a nyilatkozat úgyszólván kötelességemmé tette az egyesület élén való megmaradásomat, arra még mindig nem tudtam magamat elhatározni. Főleg attól tartottam, hogy Berlinben, ahol egyes hatalmas társadalmi szervezetek állandóan foglalkoznak a külföldi német kisebbségek kérdésével, tehát a magyarországi német kisebbséggel is, engem nem fognak szívesen látni az egyesület élén, mert hiszen nekem ezekkel az urakkal semmi közvetlen kapcsolatomban nem volt és még csak nem is ismertem őket. Ezeknek a köröknek a bizalmára azonban megítélésem szerint az egyesület elnöke feltétlenül rászorult, ha el akarta kerülni, hogy Berlinből a feje felett és a háta mögött külön akciók kezdeményeztessenek, amelyek azután a magyarság és a magyarországi németiség közötti összhang megzavarására vezethetnek. 1934 február 8—9-én ezért Berlinben jártam és ott érintkezést kerestem a szóbanforgó társadalmi egyesületek vezetőivel, különösen a hatalmas „Volksbund für die Deutschen im Ausland“ — röviden VDA — igazgatójával, az osztrák származású Steinacher úrral. Berlinben az összes urak, akikkel érintkeztem, biztosítottak arról, hogy szívesen látják, ha megmaradok az egyesület élén és megígérték nekem támogatásukat. Közöttük különösen Steinacher úr szólított fel még a búcsúnál is, hogy vállaljam a feladatot, bár tudja, hogy az hálátlan és hogy kevés örömem lesz benne. Hogy éppen ő miatta lesz kevés örömöm benne, azt akkor nem is sejtettem.

A Berlinben kapott ígéretek alapján jogom volt feltételezni, hogy a MNNE elnökségével rám háramlott feladatok teljesítésében berlini részről nem fognak nekem nehézségeket támasztani. Legalább is

loyális magatartásra azok részéről, akikkel Berlinben érintkeztem, jogom volt számítani. Ilyen körülmények között Budapestre visszatérve, kijelentettem, hogy hajlandó vagyok a MNNE elnökségét továbbra is vállalni. Gömbös Gyula miniszterelnök ezt a kijelentésemet már említett 1934 május 2-iki levelében nyugtázta:

»Nagy megnyugvással vettem tudomásul — írja —, hogy a MNNE elnöki tisztségét elvállalni méltóztatol. Szóbeli tárgyalásaink során alkalmunk volt a hazai német kisebbség ügyét, helyzetét az ezzel kapcsolatos összes vonatkozásokra kiterjedően átbeszélni. Felesleges volna azokra újból kiterjeszkedni, csupán annyit kívánok leszögezni, hogy ez a kérdés-komplexum jelenleg krízises állapotba került, aminek ilyen jellegét megszüntetni mindannyiunknak hazafias kötelessége. Nem kis áldozatot jelent ez ügyvel való foglalkozás azok részéről, akik azt minden szempontot kielégítő megoldáshoz kívánják juttatni. Éppen ezért hálás köszönettel nyugtatom, hogy a nevezett egyesülés elnöki tisztségét elvállalásával kezredbe veszed a hazai németiség ügyei azon részének intézését, amely az egyesülettel kapcsolatban jelentkezik.«

Az elnöki tisztséget azután formálisan is újból átvettem. A következő hónap folyamán azonban arra kellett rájönnöm, hogy az egyesület tisztikarában, amely nagyjában ugyanaz maradt, mint Bleyer idejében, külön törekvések érvényesülnek. Előfordult például, hogy az egyik úr akkor, amikor neki szemrehányásokat tettem, hogy egyik beszédében megbeszélésünk ellenére nem volt meg a kellő egyensúly a magyarországi németiség néphűségének és államhűségének hangoztatása között, mert fejtegetéseiben az utóbb említett szempont meglehetősen háttérbe szorult, azt válaszolta nekem, hogy neki igyekeznie kellett azon, hogy Németországban meg legyenek elégedve az általa mondottakkal. Többízben kellett egyeseknek szemrehányást tennem, hogy az egyesület életében előfordult egyes mozzanatok elhallgatták vagy eltitkolták előttem. Bleyer Jakab például mindig közölte velem, ha kiutazott Berlinbe, hogy ott valamilyen megbeszélésen részt vegyen és hazatérte után tájékoztatott arról, amit kinn tapasztalt. Utóda ezt nem tartotta szükségesnek, amiért őt kérdőre is vontam. Azután olyasféle hírek jutottak tudomásomra, hogy az egyesület vezetőségének egyes tagjai valami külön szervezetben tömörültek, amelyről mint „Kameradschaft“ beszéltek. Egy ideig azt hittem, hogy egy Bleyer által alapított bizottságról van szó, amelynek létezéséről mindig tudtam, bár abban nem vettem részt, lassanként azonban kiderült, hogy ez a Kameradschaft néven megindult akció egészen más természetű. Meglepetéssel értesültem arról, hogy az egyesület egyik tisztviselőjét azzal vádolják, hogy még Bleyer életében olyan jelentékeny összeget sikkasztott el, amekkora sikkasztást az egyesület rendes költségvetésén belül alig lehetett volna elkövetni, ami bizonyos eltitkolt pénzforrásokra engedett következtetni. Még feltűnőbb volt, hogy a sikkasztással vádolt tisztviselő ellen nem mertek feljelentést tenni. Hovatovább arra a meggyőződésre jutottam, hogy az egyesület tisztviselői karában a hátam mögött olyan dolgok történtek, amelyek a legkomolyabban kifogásolhatók. Ugyanakkor hírek futottak be hozzám arról is, hogy a szóbanforgó tisztviselők vidéki körútjaikon szélső jelszavakat hirdetnek és ezen az alapon igyekeznek a hazai németiséget megszervezni, ami természetesen a

hatóságok legélesebb ellenszenvét váltotta ki a német egyesülettel szemben. Kézzelfogható bizonyítékok abban a tekintetben, hogy az egyesület tisztikarának egy része olyan dolgokban vesz részt, amelyeket megengedhetetleneknek kellett tartanom, a dolognak ebben a stádiumában még nem voltak a kezemben. A rendelkezésekre álló indíciumok alapján levont következtetéseket pedig az illető urak a leghatározottabban tagadták. Egy ideig azt hittem, hogy egyes túlzásokra hajló fiatal emberek jóhiszemű szertelenségéről van szó, amelyeknek a meggyőzés fegyverével is véget lehet vetni, de nem is volt olyan érv a kezemben, amellyel teljesen meggyőzően beigazolhattam volna azt a gyanút, amely bennem élt. Ehhez járult, hogy a lehetőség szerint el akartam kerülni az egyesületben való szakadást, mert ez szakadást jelentett volna a magyarországi németsegen belül is és azt vonhatta maga után, hogy a németiség egy része még jobban fog radikalizálódni, ami komolyan veszélyeztethetné azt az összhangot, amely a magyarság és a magyarországi németiség között mindig fennállt. Reméltem, hogy a németiség józan elemeinek segítségével lassan le lehet majd szerelni — a németiség kettészakadása nélkül — az észlelt túlzásokat. Ebben a törekvésemben valószínűleg továbbra is kitartottam volna, ha maga a „Kameradschaft“, azaz maguk a túlzásra hajló elemek ezt nem tették volna lehetetlenné.

Két körülmény volt az, ami 1935 júniusában szakadásra vezetett az egyesületben. Az egyik körülmény az volt, hogy az 1935 májusában lefolyt általános választásokon a Kameradschaft egyik tagja, aki a MNNE főtitkára is volt, a bonyhádi kerületben oly szélső propagandát fejtett ki, amely Tolna megye nagy részében teljesen megbontotta a magyarság és a magyarországi németiség között mindaddig fennállott békés egyetértést. Ezzel az agitációval a budapesti napisajtó is foglalkozott és széles körben az egész német egyesületet azonosították azzal az agitációval, amelyet Bonyhádon ennek az egyesületnek a főtitkára érdekében úztek. A második körülmény, amely sürgős intézkedést követelt, abban állt, hogy az egyesületnek ugyanazt a főtitkárát a magyar bíróság nemzetgyalázásért második fokon is elítélte bizonyos — általa különben tagadott — kijelentései miatt, ami természetesen szintén árnyékot vetett arra az egyesületre, amelynek szolgálatában az elítélt állt. Ez az állapot tovább nem volt fenntartható és az előtt az alternatíva előtt álltam, hogy vagy kiküszöbölöm az egyesület tisztikarából legalábbis a lehangosabbakat a túlzásra hajló elemekből, vagy pedig az egyesület hatósági feloszlásának veszélyét idézem fel, amely gondolattal különben az akkori kormány komolyan foglalkozott is. A magam részéről úgy általános politikai szempontból, mint a magyarországi németiség szempontjából is nem tartottam volna helyesnek az egyesület feloszlását. Általános szempontból azért, mert az egyesület feloszlása csak arra vezetett volna, hogy a németiség egy része — esetleg külön német kisebbségi pártként szervezkedve — még felelőtlenebből folytatta volna addigi agitációját, ami kifelé azt a látszatot kelthette volna, mintha Magyarországon az egész német kisebbség elégedetlen volna a maga helyzetével, aminek azután a Magyarország és a Német Birodalom közötti viszonyra is káros befolyása lett

volna. A német kisebbség szempontjából pedig az egyesület feloszlatását azért tartottam volna sajnálatosnak, mert ezzel minden valószínűség szerint teljesen megrekedt volna az a népiskolai reform, amelyet a Gömbös-kormány tervbe vett és amelynek megvalósítása jól felfogott magyar érdek is volt. Ezért a magam részéről határozottan amellet foglaltam állást, hogy a kormány ne oszlassa fel az egyesületet és inkább arra vállalkoztam, hogy az egyesület tisztikarából el fogom távolítani a szélső elemeket.

Szerettem volna, ha ezt békésen lehetett volna keresztülvinni. Az egyesületnek a bíróság által második fokon elítélt főtitkárát felkértem arra, hogy önként kérje szabadságolását az ellene folyó eljárás befejeztéig, ami különben is a politikai illendőség elemi követelménye lett volna. Ekkor azonban az egész megszervezett Kameradschaft akcióba lépett a főtitkár megmaradása mellett. Azt kívánták, hogy az egész egyesület vállaljon vele szolidaritást. Mint a csoport vezére, akkor lépett először előtérbe Huss Richárd debreceni tanár, aki az egyesület működésében addig alig vett részt. Abban a törekvésben, hogy a szakadást az egyesületen belül elkerüljem, nem akartam szavazásra bocsátani a dolgot és inkább magam vállaltam a történelemért a felelősséget, amikor elnöki jogkörömből kifolyólag a főtitkárt bizonytalan időre szabadságoltam. A Kameradschaft tagjai erre szolidaritást vállaltak vele olyan nyilatkozat kíséretében, amelyet nem lehetett másként magyarázni, mint hogy az egyesületből kiléptek.

Csak a szakadás megtörténte után nyertem teljesen világos képet az addig fennállt helyzetről. Minden kétséget kizáró módon megtudtam állapítani, hogy az egyesület tisztikárának egy része rendszeres havi szubszidiumokat húzott külföldről. Ilyenben részesítették egyes vidéken élő exponenseiket is. Kezembe került egy hiteles lista az ilyen módon kifizetésre kerülő pénzekről. Megállapítást nyert továbbá, hogy az egyesület már hosszabb idő óta túlnyomóan ilyen külföldről származó pénzekből élt. A tagdíjak beszédésével senki sem törődött, mert a tagdíjjövedelmet külföldi pénzekből pótolták. Az egyesület vezetősége előtt ezt úgy leplezték, hogy fiktív tagsági jegyzékeket fektettek fel, úgy akarván beállítani a dolgot, mintha a felhasználásra került összegek tagdíjak alakjában folytak volna be. A tagjegyzék a tízezres sorszámmal kezdődött, az első tízezer tagról azonban semmiféle jegyzék nem létezett. Kiderült továbbá, hogy a Kameradschaft tagjai egy autó felett diszponáltak, amelyet ugyancsak külföldről kaptak és amelyen agitációs körutakat rendeztek az országban. Mind világosabbá vált, hogy az egyesületen belül létezett egy külön szervezet, mely — nyilván külföldi óhajra — igyekszik a magyarországi németiséget politikailag megszervezni, mégpedig — ha nem is bevalottan — a magyarsággal szemben, hogy ne mondjam, a magyarság ellen. Hogy a külföldön ez a tendencia megvolt, azt különben Isbert tanár egy a Magyar Szemle hasábjain megjelent cikkben nyíltan be is ismerte, amikor a németországi körök óhajaként tüntette fel, hogy Magyarországon a német kisebbségi harc élesebbé váljék. Ebben a törekvésben a Kameradschaft tagjai teljesen átgondolt terv szerint jártak el, amelynek legaggályosabb része az volt, hogy a külföldről

kapott pénzzel internátust létesítettek a német származású egyetemi fiatalság részére, amelyet azután rendszeresen kioktattak a maguk ideológiájában. Ez az internátus ma is létezik. Egyeseket ösztöndíjakkal küldtek ki Németországba, mégpedig úgy, hogy az illetők az ösztöndíjakat kölcsönképpen kapták, amely kölcsönöket azonban nem kellett visszafizetniök, ha vállalkoztak arra, hogy tanulmányaik befejeztével Magyarországon fognak letelepedni valamelyik vidéki városban, ahonnan azután annak az egész környékét megdolgozhatják és megszervezhetik.

Azt az egész akciót, amely német részről a magyarországi német kisebbségen belül folyt, a Volksbund für die Deutschen im Ausland (VDA) folytatta és annak élén ugyanaz a Steinacher doktor, aki engem annakidején a MNNE elnökségének átvétele előtt támogatásáról biztosított. Mint kiderült, ez a támogatás abban állt, hogy saját munkatársaimat ő pénzelte a hátam mögött oly célból, hogy azok velem szemben az ő, saját meggyőződésemtől nagyon távol álló politikáját képviseljék és annak híveket szerezzenek. Nem kell mondanom, hogy ezt az eljárást sem fairnek, sem lojálisnak nem tarthattam. Mindig az volt a benyomásom és ma is meg vagyok róla győződve, hogy attól a külön akciótól, amelyet Steinacher itt Magyarországon rendezett a VDA pénzével, úgy a német kormány, mint a német nemzeti szocialista párt távol állt. Ezt a meggyőződésemet magában Berlinben szereztem, ahol volt alkalmam ezekről a kérdésekről úgy a külügyminisztériumban, mint a nemzeti szocialista párt külügyi hivatalában beszélgetéseket folytatni. Mindkét helyen teljesen korrekt felfogásokkal találkoztam a magyarság és németiség viszonya tekintetében és a Magyarországon észlelhető külön akciót kénytelen voltam arra visszavezetni, hogy a VDA, mint ezt az ő köreiben mindig állították, még a nemzeti szocialista Németországban is bizonyos autonómiát tudott magának megőrizni és nem volt teljesen „gleichschaltolva“. A VDA már 1881-ben alakult meg más néven és alapszabályai szerint az a célja, hogy a külföldön német iskolákat, kulturális berendezéseket, népkönyvtárakat, torna- és sportegyesületeket létesítsen. Voltaképpen tehát alapszabályszerű célját lépte túl, amikor egy külföldi államban, mégpedig egy olyanban, amely Németországgal a legbarátságosabb viszonyban áll, olyan akciót indított, amelynek politikai jellege, bármennyire is akarták azt tagadni, nyilvánvaló volt. A magam részéről mindig súlyt fektettem, mint ezt berlini utam is bizonyította, arra, hogy a MNNE azokkal a német körökkel, amelyek a külföldi német kisebbségek sorsa iránt érdeklődnek, meleg baráti kapcsolatokat tartson fenn, hiszen csak ezzel válhatott a magyarországi németiség hiddá Magyarország és a Német Birodalom között, amit egyik legfőbb hivatásának tartottam. Ennek a barátságos viszonynak a fenntartása csak akkor kezdett akadályokba ütközni, amikor a VDA élére Steinacher úr került, aki különösen nem szerette Magyarországot, mert 1921-ben a soproni népszavazás előkészítése körül kifejtett tevékenysége miatt — mert abban az időben osztrák állampolgár volt — kiutasították Magyarországról. Az újabb időben történt azután, hogy a nemzeti szocialista párt Steinacher urat eltávolította a VDA éléről és meg

vagyok győződve róla, hogy a jövőben ez az egyesület meg fogja változtatni azt a káros irányt, amelybe Steinacher úr a magyarországi németiség mozgalmát terelni akarta. Hogy ez eddig nem történt meg, az teljesen érthető, mert hiszen a Steinacher úr által teremtett befejezett tények likvidálása nem történhetik meg máról holnapra. Bohle úr budapesti beszéde mindenesetre felkelti azt a reményt, hogy a jövőben e téren új szellem fog érvényesülni.

A magam részéről a szakadás után is arra törekedtem, hogy újból megteremtsem a lehetőséget az egész magyarországi németiségnek a MNNE-n belül való egyesítésére. De ez természetesen mindig és minden körülmények között ahhoz a feltételhez volt és van kötve, hogy külföldi pénz ne kerülhessen többé egy kis csoport kezébe. A Kameradschaft tagjainak erőssége egyedül és kizárólag csak az, hogy jelentékeny pénzüsszegek felett rendelkeznek. Mihelyt sikerül a pénzforrásokat elvágni, befolyásuk azonnal teljesen összeroppan. Az egyesület egységének helyreállítására irányuló tárgyalásaim azonban sikertelenek voltak. Eleinte kereken tagadták a külföldi pénzforrások létezését, sőt ezt a tagadást egyik-másik úr becsületszóval támasztotta alá. Az egyik közülük egyenesen odáig ment, hogy kijelentette előttem, ha tényleg előfordult volna, hogy valamelyik társa külföldi pénzt kapott, azt azonnal ki kellene zárni az egyesületből. Később a kezemben lévő bizonyítékok súlya alatt az urak kénytelenek voltak taktikát változtatni. Kijelentették, hogy nem látnak semmi kivétlenül abban, hogyha külföldről pénzt fogadnak el és olyan nyíltan beszéltek erről, mintha azt mondták volna el, hogy aznap mit ebédelték. Még írásaim is vannak, amelyek ezeknek a pénzeknek rendszeres folyósítását nyíltan bevallják.

1936 nyarán volt egy időpont, amikor megbízható helyről arról értesültem, hogy német részről ezeket a pénzfolyósításokat beszüntették. Utólag azt hiszem, hogy ezek az információk hamisak és félrevezetőek voltak. Valószínűleg csak a folyósítás módja változott meg, mert kétségtelen, hogy pénz azután is folyt be az országba. Amidőn azonban abban a véleményben voltam, hogy ezek a szubszidiumok megszűntek, tettem egy utolsó kísérletet arra, hogy helyreállítsam az egyesületen és a hazai németészen belül a teljes egyetértést. Felajánlottam a Kameradschaft két, a velem való tárgyalásokkal megbízott tagjának, hogy társaikkal együtt térjenek vissza az egyesületbe, elégedjenek meg azonban ott az ellenzék szerepével. Hajlandó lettem volna egy kevésbé exponált és nézetem szerint megbízható társuknak az egyesület intézőségében is helyet biztosítani. Az urak azonban az ügyvezető alelnöki és főtitkári tisztséget kívánták a maguk részére és ezen az alapon megegyezés természetesen nem jöhetett létre. Erre 1936 augusztusában az összes, a Kameradschaft-hoz tartozó elemeket kizártuk az egyesületből. Erre ők maguk adtak módot. A szakadás bekövetkezése után ugyanis híveik körében akciót indítottak arra, hogy azok ne fizessék meg tagdíjukat. Az egyesület alapszabályainak van egy intézkedése, amely szerint a tagdíjak meg nem fizetése az illető tagnak a tagjegyzékből való törlését vonja maga után. Nem kellett egyebet tenni, mint a szakasz alkalmazásával törölni mind-

azokat, akik nem tettek eleget fizetési kötelezettségüknek és a Kameradschaft összes hívei elvesztették tagságukat. Ez volt az az „erőszak“, amit nekem még most is gyakran szememre vernek.

Azóta a helyzet nem változott. A magyarországi németiség zöme ma is abban a táborban van, amelynek én állok az élén. A Budapest környékén lévő német községekben a Kameradschaft soha nem tudott gyökeret verni. Tolnában, Baranyában és Nyugat-Magyarországon csak a németiség töredékei álltak a Kameradschaft mellé, leginkább azoknak a községeknek környezetében, amelyekben a Kameradschaft valamelyik tagja működik mint orvos, ügyvéd vagy tanító. Az ilyen agitációs gócotól távolabb fekvő községekbe a Kameradschaft ma sem tud behatolni. De tekintetbe kell venni, hogy az egyetem minden esztendőben kibocsát magából új és új egyéneket, akiknek már abban az internátusbán, amelyben tanulásaik folytatása alatt éltek, kijelölték azt a feladatot, hogy nekik is egy agitációs gócot kell majd megalakítaniuk. Ha ma komoly baj nincs is, oktalanság volna tagadni, hogy ez az agitáció veszedelemmel jár és ha az így folyik tovább, aggályosan meg fogja zavarni a magyarországi németiségnek a magyarsághoz való viszonyát. Ennek elkerülése érdekében feltétlenül szükséges két feladatot minél előbb megoldásra vinni.

Az egyik feladat annak a megakadályozása, hogy a Kameradschaft jelentékeny külföldi pénzüsszegek felett diszponálhasson. Nemany nyira az a baj, hogy külföldről pénz folyik be, mert hiszen vannak a magyarországi németiségnek olyan kulturális céljai, amelyekre ez értékesen volna felhasználható a magyar nemzeti érdekeknek minden sérelme nélkül. A baj az, hogy e pénzek felett ma egy felelőtlen csoport rendelkezik és így azok hovatartását Magyarországon ezidőszent senki sem ellenőrizheti. Már pedig külföldi pénzt felhasználni oly célokra, hogy idegen társadalmi alakulatok Magyarországon önmaguknak egy mindenre kész gárdát teremtsenek, megengedhetetlen dolog. Hiába állítják a Kameradschaft köreiben, hogy a pénzt feltétel nélkül kapják és hogy hovatartására idegen tényezők nem gyakorolnak befolyást. Aki pénzt fogad el és erre a pénzre alapítja egész egzisztenciáját, az mindig függő viszonyban van attól, aki a pénzt adja. Ebben a tekintetben nézetem szerint a magyar és német kormányoknak kell kielégítő helyzetet teremteni. A Németországgal való barátság fenntartására nálunk mindenki súlyt fektet, de azzal a baráti viszonyal, amely a két állam között létezik, nem fér össze az, hogy az egyik államból jövő pénzüsszadományokkal belső nehézségeket támasszanak a másik állam kormányának. Tartani lehet attól, hogy ha ez a helyzet fennmarad, előbb-utóbb káros visszahatása lesz azokra a baráti érzületekre is, amelyekkel ma Magyarországon mindenki el van telve a Német Birodalom iránt. Ezt pedig sem magyar, sem német szempontból nem tartom kívánatosnak. Nem tudom belátni, hogy hogyan tarthatja valaki Németországban helyesnek, hogy a magyar kormány feltétlenül németbarát politikáját megnehezítse azzal, hogy itt ellenséges közhangulatot teremt a német nemzettel szemben.

A másik feladat, amelyet megoldásra kell vinni, ha a Kameradschaft ideológiájának a magyarországi németiség körében való elter-

fedését meg akarjuk akadályozni, a Gömbös Gyula által kiadott népiskolai rendelet mielőbbi gyors végrehajtása. Az a népiskolai típus, amelyet ez a rendelet megállapít, messzemenően tekintettel van a hazafias nevelés érdekeire és a magyaryelvű tanítást sem mellőzi. Nincs komoly ok annak megakadályozására, hogy ez az új népiskolai típus a vegyesajkú községekbe bevezetessék. A magyar kormány Összes komoly tényezőinek ez komoly célja, amely a jövő tanév kezdetéig az összes felelős tényezők határozott nyilatkozatai szerint el is lesz érve. Ma a Kameradschaft agitációja elsősorban abból az elégedetlenségből táplálkozik, amelyet az iskolarendelet végrehajtása körül észlelt nehézségek a magyarországi németiségben sok helyen kiváltanak. Az egész magyar társadalom józan belátására van szükség, hogy ez a reform megvalósuljon, amivel a szélső elemek agitációja elveszítené azt a kedvező talajt, ami ma rendelkezésére áll.

A hazai németéségen belül előállt szakadás azért aggasztó, mert további elterjedése végezetül mégis csak megbontaná a magyarság és a magyarországi németiség közötti lelki összhangot. Ma is az a meggyőződésem, hogy úgy a magyarság, mint a magyarországi németiség érdekében mindent el kell követni ennek a szakadásnak a megszüntetése érdekében és a németiség egységének helyreállítását nem is tartom aggályosnak, ha sikerül megakadályozni, hogy a szélső elemek politikai célokra a külföldről jelentékeny pénzüsszegeket kapjanak és ha el tudunk jutni odáig, hogy a népiskolai reform végrehajtása kielégítse a magyarországi németiség ezidőszerint egyetlen fontos és emellett a magyar nemzeti érdekekkel teljesen összeegyeztethető kívánságát. De nem szabad szemethúnyni ama veszélyek előtt, amelyekkel a mai állapot fennmaradása fenyeget és súlyos hibát követnek el azok, akik komoly intézkedésekkel nem törekednek arra, hogy ma, amikor ez még lehetséges, a fejlődés újból olyan irányba terelődjék, amely megfelel a magyarországi németiség hagyományainak. Lehet, hogy ebben a tekintetben erélyes intézkedésekre is szükség van. Ebben a tekintetben azoknak, akik ezeket a kérdéseket intézik, csak arra a német mondásra kell gondolniok, hogy: „greifniemals in ein Wespennest, doch wenn du greifst, so greife fest“. Fél rendszabályokkal ezen a téren sem lesz lehetséges eredményeket elérni. A kérdést lehetőleg békés úton, közös egyetértésben, de mindenesetre gyökeresen kell megoldani. Ez úgy a magyarságnak, mint a magyarországi németéségnek, sőt ha jól meggondoljuk a dolgot, a Német Birodalomnak is fontos érdeke.

GRATZ GUSZTÁV